

Estlandssvenska frågelistan nr 3.

Bostadsförhållanden o dyl hos skilda grupper inom bondeståndet.

Olikheter i bostäder, mathållning och kläder belysa ofta på ett tydligt sätt skiktningarna inom bondeståndet. Här göras en del frågor endast om vissa bostadsförhållanden men den som erinrar sig något som hänger samman härmed och belyser samhällsskiptens inbördes förhållanden, må gärna ta med vad han vill ha sagt.

1. Fanns det (av ålder? under senare tid?) tydliga olikheter mellan bönders och lösmäns eller andra landlösas bostäder och uthus? Hade bonden fler utrymmen under sina tak eller blott rymligare och bättre?

a/ Rita upp en plan av en odelad (hel) gammaldags bondgård med manbyggnadens och uthusens huvudsakliga indelning, gårdsgårdarnas sträckning (och utseende i olika partier) kring bebyggelsen samt vägar eller stigar, grindar och stättor. Sätt nummer på olika stugor och hus, brunnar och gårdsgårdar, gårdplanens olika delar och vägarna. Gör sen på ett annat blad en namnförteckning till siffrorna. Tala därvid också på några rader om, vad varje utrymme eller gård brukades till.

b/ Rita så upp ett ställe i byn som inte ägde mer jord än den som låg kring stugan: rita upp bonings- och uthus och jordstyckets uppdelning av gårdsgårdar. Numera som förut och gör namnförteckning.

c/ Rita helst en större plan av de båda stuglängorna, visande vad som kanhända var skiljaktigt dem emellan.

2. Fanns det av gammalt trägolv i stugan i alla boningshus? Om ej: vilka hade, vilka hade inte? Fanns det kammare (kamrar) i alla? Fanns bakse kvar på somliga ställen? Hos vilka? Hurdant golv hade man där? (Vi förutsatte att gammaldags gårdar avritades, och förmoda därför att baks finns med på många teckningar. Men berätta mer om dess utseende och bruk, eventuellt om dess rivning. Sade man hon om bakse, eller sade man he: ait baks?

3. När började man bygga skorstenar? Vem hade rökstuga längst? Hur gick rökgången från eldstaden till skorstenen? Hur länge fanns det gamla skorstensköket kvar på Nargö? Fanns det alltid bakugn i stugan? Hur såg den ut före och efter skorstensbygget? Rita upp den framifrån, uppifrån och från sidan; glöm inte rökgången! Fanns det nu överallt kokspis: plīt eller plit, kokugn, ännu andra namn?

4. Fanns det av gammalt öppen eld på jordgolvet i varje förstu? Vad kallades själva elden och gnistskyddet ovanför? Fanns det murar vid väggarna? Hur hängdes grytorna? Vad kallades sotet? Hos vilka dröjde sig den öppna eldstaden kvar längst? Vilka oersättliga fördelar hade den? Berätta om den elden? - Gamla Anna på Dagö skriver i ett brev: "Nu frågar du, hur mor gjorde eld upp, då hon inte hitte ingen eld i gruvan. Då tog hon uppe på ugnen eldstålet och tundran och flintan och började slå eld ut. Hon tog elds-kol och blåste, så att kolet började brinna. Sen tog hon pärkan (=pertan) och blåste upp elden, och så gick hon med pärkorna ut i eld-stacken och kokade välling åt barnen."

5. Fanns det överallt fasta bänkar runt väggarna? Vilka hade det längst? Hade alla stort matbord med skiva att vända? Var hade man bord med stort utrymme under skivan för bröd, kökskärl o.dyl.? Vad kallades bordet, lådan, skivan? Rita upp! Markera på planen var det stod i förhållande till ugnen och fönstren. Hade somliga så trångt att de begagnade ett slags bord, som kunde fällas upp och bli en stol med dubbel skiva i sätet och ena, flata benet till ryggstöd? Har någon sett en sån anordning bland estl-sv? - Beskriv hur det var, när nya möbler började införas och angiv ungefärlig tidpunkt.

6. Fanns det sängplats till alla om vintern? Hur brukade man delas om sängarna? Lika trångt hos alla? Liggplatser på hyllor eller i översängar? (Namn!) Kunde någon sova i bakse om vintern? De gamla? Eller sov man aldrig där?

7. Fanns det lösbanker, stolar, säten, pallar, murbänk, ugnsbänk, så att alla kunde sitta? Namn (helst också skisser)!

8. Hur länge har man brukat ha hönsen under en bänk vid stugdörren? Hade någon så än? Namn på hönsbänken? Har kalven eller grisen fått komma in? Hästarna i storförstun under hårdaste vintern?

9. Finns det (minnen av) fönster utan glas? På Dagö visade man - i en byggnad äldre än utvandringen 1781 - en icke längre brukad gammal kammare, avskild i den stora jordgolvsförstun, där fönstret var en glugg med skjutlucka på insidan.

10. Fanns det ^{i stugan} skåp och hyllor; karpar, askar, kaster? Hur sågo de ut, var funnos de, hur användes de? Eljes var? Utseende och bruk? - Hur många hade byrå? Sen hur länge? - När och var började man med tapeter och papp spänd under "ovanverket"? Var fanns de bara stockväggarna ännu? Saknades hos rik eller fattig ett färgtryck av Frälsaren, av Jesu moder eller något liknande? -

Fanns det målade möbler? Utskurna? (Daterade? Namn!) Fanns det spegel i var stuga? Mer än en någonstans? Fanns det rospottor (eller vad kallades de?) i söderfönstret överallt?

11. Fanns det mycket av allt detta som bonden kunde ha men knappast lösmannen? Eller var det inte så stor skillnad på hur de hade det?

Var det annorlunda hos dem som seglade med större båtar? Jfr vidare frgl om Seglation.

Berätta nu också - gärna i samband med olika delar av det föregående - om olikheter i kläder (olika stora förråd, slitbarhet, brukningstid, prydlighet) och olikhet i mathållning (olika tillgångar, vana att själv bruka dem eller sälja det som kunde ge pengar, olika noggrannhet och kostsamhet vid tillredningen o likn.)

På Dagö brukade man i Svenskbyn - åtminstone somliga år - nästan aldrig oskummad mjölk för eget hushåll: den såldes till mejeriet, som lämnade skummjolk i stället; ägg och smör åts ytterst sällan, då rågen tagit tidigt slut. Här gäller det alltså nödtid, men även i vanliga fall kunde man se skillnad i livsföringen mellan skilda gårdar.